

спричиненої злочином, що призводить до недостатньої гарантованості охорони його прав у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 55.
2. Постанови Пленуму Верховного Суду України. 1963–2000. – К. : А.С. К., 2000. – Т.1.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін, та ін. ; за заг.ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова – Х.: Право, 2012 – 664с.
4. Попелюшко В. Справи приватного обвинувачення: актуальні проблеми, законодавчі парадокси / В. Попелюшко // Право України. – 2006. – № 4 – С. 98–100.
5. Актуальні питання кримінального процесу України : навч. посіб. / Є.М. Блажівський, Ш.М. Козьяков, О.М. Толочко, С.С. Мірошніченко, Г.П. Власова та ін. ; за аг. ред. Є.М. Блажівського. – К. : Національна академія прокуратури України ; Центр учбової літератури, 2013. – 304 с.
6. Закон України «Про адвокатуру» // Відомості Верховної Ради, 1993. – № 9. – Ст. 62 (із змінами, внесеними згідно із законами № 3108-IV від 17.11.2005 р.).
7. Програма діяльності Кабінету Міністрів «Назустріч людям», схвалена Постановою Верховної Ради № 2426-IV від 4.02.2005 // Відомості Верховної Ради. – 2005. – № 12. – Ст. 209.

САЧКО О. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.9

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСЛІДЧОЇ ПЕРЕВІРКИ ІНФОРМАЦІЇ
ПРО НЕЗАКОННИЙ ОБІГ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ**

У статті приділяється увага правовому регулюванню дослідчої перевірки інформації про незаконний обіг наркотичних засобів в Україні.

Ключові слова: *правове регулювання, дослідча перевірка, незаконний обіг, наркотичні засоби, початок досудового розслідування.*

В статье уделяется внимание правовому регулированию следственной проверки информации о незаконном обороте наркотических средств в Украине.

Ключевые слова: *правовое регулирование, следственная проверка, незаконный оборот, наркотические средства, начало досудебного расследования.*

The article focuses attention legal regulation of preliminary examination of information about legal trafficking of narcotic drugs in Ukraine.

Key words: *Legal regulation, preliminary examination, trafficking, narcotic drugs, the beginning of the pretrial investigation.*

Вступ. Необхідність чіткого законодавчого врегулювання дослідчої перевірки інформації про незаконний обіг наркотичних засобів в Україні не викликає жодних сумнівів. Розроблення та впровадження ефективних методів та способів боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, особливо на початковому етапі, визнає світова громада. Незаконний обіг наркотичних засобів безпосередньо впливає на рівень криміногенної обстановки як в окремо взятій державі, так і в світі в цілому. Зв'язок незаконного обігу наркотичних засобів з загальною злочинністю в Україні не потребує жодних доказів, також не потребує жодних доказів той факт, що цей вид злочинної діяльності є надприбутковим, у зв'язку з чим він носить міжнародний характер.

Актуальність досліджуваної проблеми обумовлюється тим, що діяльність, пов'язана з дослідною перевіркою інформації про незаконний обіг наркотиків, в юридичному сенсі недостатньо чітко законодавчо врегульована, що додає певних проблем у правозастосовчій практиці.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, вказує на певну увагу до різних аспектів проблем дослідчої перевірки інформації про незаконний обіг наркотичних засобів в працях таких вчених: С.Є. Віцина, Ф.В. Глазиріна, В.С. Зеленецького, В.Є. Зобова, В.П. Колпакова, Л.М. Лобойка, Л.М. Маслінікова, В.І. Михайлова, С.В. Слінька, І.І. Статіви, М.С. Строговича, В.М. Тертишника, В.Г. Уварова, А.А. Шахматєва, В.М. Шевчука, К.О. Чаплинського, А.Г. Філіпова, А.А. Ялбуганова та інших.

Постановка завдання. Мета даної роботи – аналіз правового регулювання дослідчої перевірки інформації про незаконний обіг наркотичних засобів в Україні з метою його удосконалення, для ефективного використання в процесі діяльності правоохоронних органів під час безпосереднього виявлення злочинів вказаної категорії.

Результати дослідження. Інститут дослідчої перевірки, який виник у 20–50 рр. минулого століття, знайшов своє нормативне втілення в процедурі порушення кримінальної справи, встановленої ст. 94–100 КПК УРСР 1960 р., де окреслювались суб'єкти, завдання, процесуальний порядок, терміни та засоби здійснення.

Стадія порушення кримінальної справи включала в себе систему процесуальних дій і правовідносин: прийняття, розгляд та перевірку заяв і повідомлень про злочини; вжиття заходів щодо відвернення і припинення злочинів; прийняття рішення про порушення кримінальної справи або про його відмову; прокурорський нагляд за конституцією та обґрунтованістю вказаних рішень. Завданнями на стадії порушення кримінальної справи були: прийняття, реєстрація, розгляд, перевірка заяв та повідомлень про злочини, прийняття щодо них рішень, виявлення та попередження злочинів. Засобами цих завдань були процесуальні дії, спрямовані на одержання доказів та захист прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб.

Швидкий та всебічний розгляд заяв та повідомлень про злочини створює оптимальні умови для вирішення слідчим завдань: встановити об'єктивну істину та забезпечити захист прав громадян і юридичних осіб. Несвоєчасне порушення кримінальної справи ці умови ускладнює: особи, зацікавлені в результатах справи, отримують можливість приховувати сліди злочину та перешкоджати встановленню істини.

З часу виникнення стадії порушення кримінальної справи і формування закладених в ній засобів дослідчої перевірки заяв і повідомлень про злочини, дискусії щодо процесуальної форми перевірочних дій і самого інститут порушення справи не припинялись.

Стадію порушення кримінальної справи іноді іменували стадією прийняття, перевірки і розгляду заяв і повідомлень про злочини, а пізніше дослідчим провадженням. Адже стадія могла закінчуватись не тільки порушенням справи, а й протилежним рішенням – постановою про відмову в порушенні справи.

На думку С. Слінько, стадію порушення кримінальної справи розділяли на два етапи: процедуру перевірки матеріалів, які надійшли до органу дізнання, та порушення кримінальної справи, в якому відображено основне завдання стадії. Порушення кримінальної справи дає підстави для провадження досудового слідства. Порушення кримінальної справи є обов'язковою стадією кримінального процесу і служить правовою підставою для проведення процесуальних дій [6, с. 36].

Проти скасування дослідчої перевірки виступав М. Строгович, зазначаючи: «Практичне значення моменту порушення кримінальної справи дуже велике. Вірне вирішення питання про підстави до порушення кримінальної справи забезпечує такий порядок, за якого судово-слідчі органи реагують тільки на злочини; цим усуваються необґрунтовані порушення кримінальних справ та марна трата сил та засобів судово-слідчого апарату на розслідування та розгляд дій, що позбавлені суспільно-небезпечного змісту, а тому не потребують втручання тих органів, основним завданням яких є боротьба зі злочинністю [8, с. 102-103].

С. Віцин стверджував, що необхідно відмовитися від так званої дослідчої перевірки заяв, повідомлень про злочини, а в разі їх отримання негайно порушувати кримінальну справу та починати розслідування [1, с. 54-56].

Аналізуючи дану проблему Л. Масленнікова стверджувала: «не зважаючи на різні назви, різні підходи та навіть різне законодавче закріплення, суть всіх перевірних дій однакова. Розслідуванню, що вбране в сувору процесуальну форму, передує етап, що дозволяє поза процесуальною формою отримати інформацію, яка буде не тільки підставою до порушення кримінальної справи, але й багато в чому визначить хід розслідування» [5, с. 48-49].

Перевірна діяльність, – як справедливо зазначає І. Статіва, – здійснювана шляхом отримання додаткових даних про подію, виникла у 1928 р. позанормативно, тобто як дієва реакція практики правоохоронної діяльності на вимогу порушувати кримінальну справу тільки тоді, коли результатом її розслідування буде обвинувальний висновок [7, с. 66-68].

В. Маляренко, констатує наявність двох шляхів реформування початкового етапу досудового провадження: (1) подальша деталізація та регламентація процесів, пов'язаних із вирішенням питання про порушення кримінальної справи, або (2) перехід до європейської моделі початку розслідування, віддає перевагу другому шляху [4, с. 4-5].

О. Усачов вважав, що «наявність стадії порушення кримінальної справи в тому вигляді, в якому це передбачено КПК, тягне за собою зайві процесуальні (процедурні) витрати, а також невиправдану трату часу на встановлення тих обставин, які можна було б швидше встановити слідчим шляхом за допомогою провадження слідчих дій» [10, с. 22].

М. Десев вважав, що одним з варіантів реформування стадії порушення кримінальної справи може бути необхідність порушення кримінальної справи за наявності самих лише приводів до порушення справи; після порушення кримінальної справи одразу можна проводити повноцінні слідчі дії (окрім тих, що обмежують конституційні права (обшук, виїмка, накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку, огляд житла чи іншого володіння особи тощо). Всі без виключень слідчі дії можуть бути проведені тільки після винесення процесуального акту, у якому констатується наявність достатніх даних, що вказують на наявність ознак злочину (на думку автора – постановою про встановлення наявності ознак складу злочину), який має бути винесений впродовж 10-ти денного терміну з моменту появи приводу [2, с. 84-87].

Така думка більш виважена і заслуговує на увагу та аналіз у контексті судово-правової реформи в Україні, де проблеми стадії порушення справи уже ускладнилися но-

вим, заангажованим, запроваджуючи штучні правила, що надавали перевагу захисту обвинуваченого і фактично блокували активне розслідування, інститутом оскарження самої постанови про порушення справи. На наш погляд, з концепції М. Деева прийнятною може бути лише перша її частина, а від постанови про порушення справи чи винесення якогось спеціального акту, констатуючого наявність злочину, доцільно взагалі відмовитись (щоб виключити і можливість його оскарження), як це пропонують українські вчені [9, с. 47-53].

В. Маляренко, слушно зазначав, що «у багатьох європейських країнах не існує поняття порушення кримінальної справи, у зв'язку з цим не відбувається зволікання з початком розслідування, не існує формалізму та різного роду ускладнень. Там досудове розслідування починається з моменту реєстрації уповноваженими законом органами інформації про кримінальний злочин або проступок. Із цього моменту мають право проводитися слідчі дії. В Україні дещо інакше. Кримінальний процес, того часу був зарегульований і заформалізований. Суто формальній постанові про порушення кримінальної справи надавалось особливе значення. Від неї вимагали того, що іноді не можна вимагати всередині слідства» [4, с. 4-5].

Аналіз практики, якій притаманні як тяганина і дублювання, так і безпідставне втручання в права людини, показав, що не реформувати дослідчу перевірку було вже неможливо.

Доцільно в цьому контексті звернути увагу на деякі історичні моменти, досвід зарубіжних країн та вітчизняних законопроектів.

Зазначимо, що за Статутом кримінального судочинства 1864 року стадія порушення кримінальної справи в структурі кримінально-процесуальної діяльності як окремий інститут не виділялася, спеціальна постанова про початок провадження в справі не оформлювалася, а функцію процесуального акту, який би означав офіційний початок провадження в кримінальній справі виконували письмові оповістки, скарги та повідомлення. В ст. 262 Статуту зафіксовано було правило, відповідно до якого «попереднє слідство не може бути розпочате без законного приводу та достатньої підстави». Стосовно приводів до початку слідства, то їхній перелік був визначений ст. 297 Статуту, а саме: оповістки та скарги приватних осіб; повідомлення поліції, урядових закладів та посадових осіб; з'явлення із зізнанням; порушення справи прокурором; порушення справи за безпосереднім розсудом судового слідчого. Щодо підстав для початку слідства, то практика виходила з розуміння під ними наявності даних, що вказували на вірогідність вчинення злочину.

Суттєвою особливістю іноземного досудового провадження є відсутність аналога стадії порушення кримінальної справи, офіційного законодавчого закріплення початкового моменту провадження по кримінальній справі [3, с. 34].

Проблеми дослідчої перевірки у кримінальному процесі України можна класифікувати на такі основні види: а) проблематика недостатності дозволених законом юридичних форм діяльності; б) проблеми неналежної урегульованості дозволених законом засобів отримання доказової інформації; в) проблематика недостатньої урегульованості правовідносин, що виникають при отриманні доказової інформації.

Бачення законодавчої влади щодо шляхів розв'язання цих проблем постійно змінюється, хоча уже і вбачається остаточне законодавче визначення вищенаведених проблем.

Так, у Проекті КПК України від 18 листопада 2005 року (реєстраційний номер 3456-д) було передбачено проведення попередньої перевірки первинної інформації (ст. 188). Для вирішення питання про порушення кримінальної справи надався 5-ти денний термін, а за необхідності закінчити попередню перевірку – 10-ти денний. Даний строк міг бути продовжений до 1 місяця прокурором району (міста) та до 3 місяців Генеральним прокурором, прокурором Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та

Севастополя (ст. 196). До порушення кримінальної справи дозволялось: відібрати пояснення, проводити огляд місцевості та приміщення, проводити освідування, вилучати та витребувати предмети та документи та оглядати їх, витребувати висновки відомчих перевірок і спеціалістів, проводити оперативно-розшукові заходи (ст. 198). Також дозволялось проводити ексгумацію трупа (ст. 260), судову експертизу, якщо без її висновку неможна встановити ознаки злочину (ст. 275).

Проект КПК від 13 грудня 2007 року (реєстраційний номер 1233), будучи доопрацьованим варіантом вищезгаданого, не змінював порядок проведення дослідчої перевірки.

Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 була затверджена Концепція реформування кримінальної юстиції в Україні, в якій зазначалось, що потребує спрощення процедура початку досудового розслідування, яким має вважатися момент отримання уповноваженими законом органами інформації про кримінальний проступок або злочин. Відповідні службові особи мають бути зобов'язані розпочати досудове розслідування невідкладно після отримання такої інформації, про що повідомляється прокурору.

У розробленому на основі зазначеної Концепції Проекті КПК України, ухваленому на 16-му пленарному засіданні Національної комісії із зміцнення демократії та утвердження верховенства права, винесеному Кабінетом Міністрів України на широке громадське обговорення 14 жовтня 2009 року, зазначалось: «Слідчий, державний обвинувач зобов'язаний розпочати розслідування негайно після того, як із заяви, повідомлення, самостійного виявлення ним або з іншого джерела йому стали відомі обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення» (ст. 197).

У ст. 210 Проекту КПК України 2011 року зазначалось: «Слідчий, прокурор зобов'язаний розпочати розслідування негайно після того, як із заяви, повідомлення, самостійного виявлення ним або з іншого джерела йому стали відомі обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення». Така пропозиція обгрунтована і формується після аналізу виникаючих проблем дослідчої перевірки.

У ч. 2 ст. 214 КПК України 2012 року зазначається: «Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення затверджуються Генеральною прокуратурою України за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, органом, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства».

У ч. 3 ст. 214 даного КПК України визначено наступне: «Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, яке здійснюється негайно після завершення огляду. У випадку виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань при першій можливості». Дана позиція залишилась в такій редакції й у КПК України, який набув чинності 19 листопада 2012 року.

Висновки. Слід зазначити, що правове регулювання дослідчої перевірки інформації про злочини має неоднозначні наукові погляди щодо даної проблеми.

Навіть в останніх найбільш радикальних законопроектах щодо спрощення дослідчого провадження все ж повністю від нього відмовитись не вдалось. Адже до початку розслідування все ж таки допускається огляд місця події як невідкладна слідча дія. І такий підхід повністю відповідає закономірностям інформаційно-пізнавального процесу в сфері протидії злочинності.

Список використаних джерел:

1. Вицин С. Институт возбуждения уголовного дела в уголовном судопроизводстве / С. Вицин // Российская юстиция. – 2003. – № 6. – С. 54–56.
2. Деев М. Достатність доказів (даних) на стадії порушення кримінальної справи / М. Деев // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 12. – С. 84–87.
3. Деришев Ю.В. Уголовное досудебное производство: концепция процедурного и функционально-правового построения : автореф. дисс. доктора юрид. наук. : 12.00.09 «уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза ; оперативно-розыскная деятельность» / Ю.В. Деришев. – Омск, 2005. – Режим доступа : <http://kalinovsky-k.narod.ru>.
4. Маляренко В.Т. Щодо постанови про порушення кримінальної справи / В.Т. Маляренко // Голос України. – 2008. – № 169 (4419). – С. 4–5.
5. Масленікова Л.Н. Проверочные действия в стадии возбуждения уголовного дела / Л.Н. Масленникова // Социалистическая законность. – 1989. – № 6. – С. 48–49.
6. Слiнько С.В. Теорія і практика досудового розслідування: генезис та перспективи реформування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «кримінальний процес, та криміналістика; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність» / С.В. Слiнько. – Дніпропетровськ, 2010. – 36 с.
7. Статiва І.І. Початковий етап підготовчого провадження в кримінальному процесі України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність – Дніпропетровськ, 2011. – С. 66–68.
8. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса: В 2 т. / М. : издательство «Наука», 1970. – Т. 2 : Порядок производства по уголовным делам по советскому уголовно-процессуальному праву. – С. 102–103.
9. Тертишник В. Функції та гарантії незалежності прокурора у правовій державі / В. Тертишник, О. Тертишник // Вісник прокуратури. – 2010. – № 6 (108). – С. 47–53.
10. Усачев А.А. Возбуждение уголовного дела в российском уголовном судопроизводстве : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза ; оперативно-розыскная деятельность» / А.А. Усачев. – Иркутск, 2003. – 22 с.

